

WIELKA EMIGRACJA

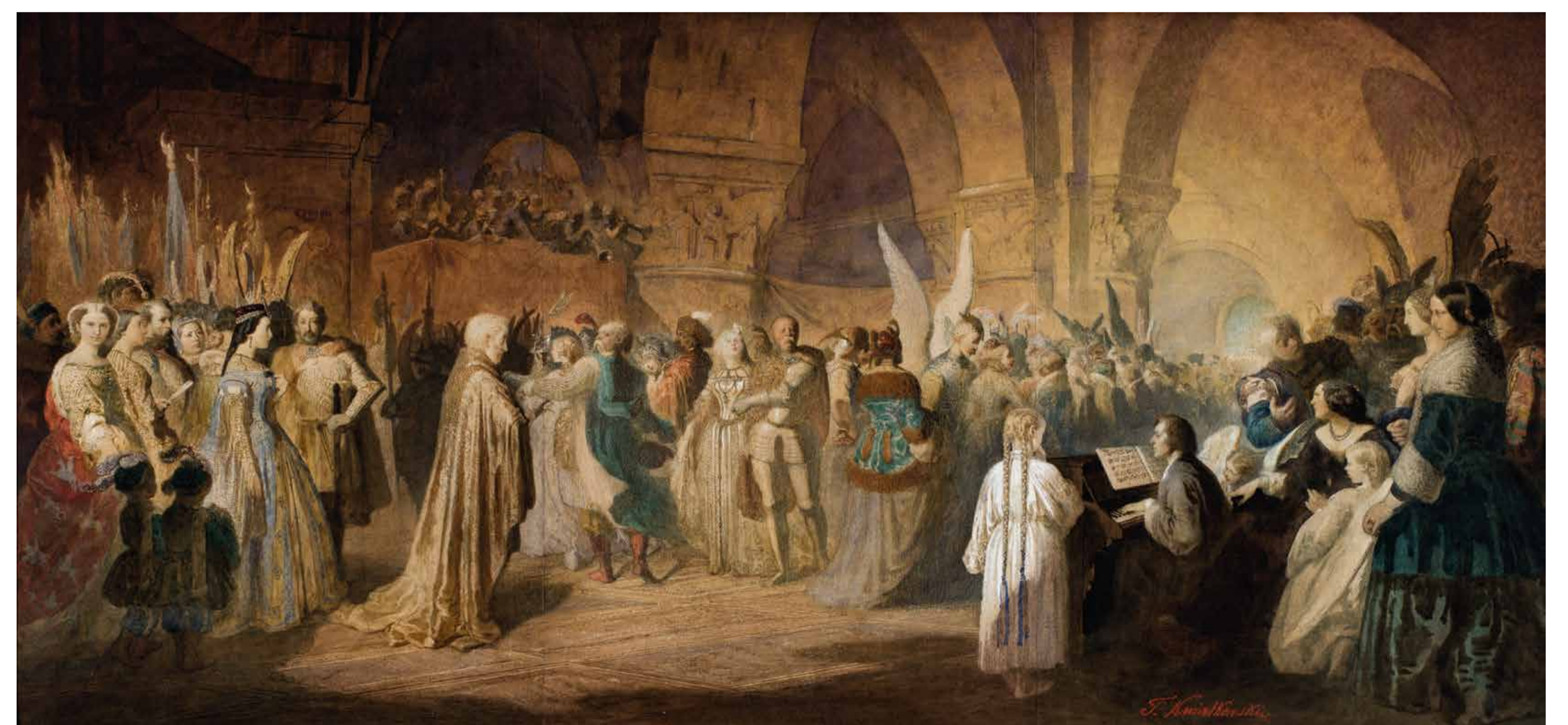
7

Paryż – mekka artystów, życia intelektualnego i debat politycznych – stał się dla wielu Polaków drugą ojczyzną. Gdyby nie smutne okoliczności, wyjazd do Paryża byłby ziszczeniem marzeń.

A. Gierymski, *Wieczór nad Sekwaną*, 1893, Muzeum Narodowe w Krakowie

W żywiole emigracyjnym tkwił pewien paradoks. Z jednej strony dawał poczucie bezdomności, z drugiej jednak stał się przyczyną dynamicznego rozwoju polskiej kultury w XIX w., m.in. dzięki stałemu i bezpośredniemu kontaktowi z twórcami i dziełami Europy. Polska sztuka pozostała żywotna i nowoczesna również dlatego, że wymagała ochrony – jej bytowi zagrażały brak państwowości, represje, cenzura. Na obcej ziemi trzeba było ocalić polską mowę. Wielu polskich artystów, naukowców, myślicieli stawało się „obywatelami świata”, ludźmi powszechnie znanymi, cenionymi, podejmowanymi i słuchanymi przez zagraniczne osobistości i kręgi.

T. Kwiatkowski, *Polonez Chopina – Bal w Hôtelu Lambert*, 1849–60, Muzeum Narodowe w Poznaniu

Wokół ich aktywności koncentrowało się życie kulturalne i polityczne. Przykładami emigracyjnych osobistości są choćby: Adam Mickiewicz, Adam Jerzy Czartoryski, Fryderyk Chopin, Józef Bem, Maurycy Mochnacki. W dalszych latach na emigrację udali się także m.in.: gwiazda polskich scen dramatycznych Helena Modrzejewska czy Henryk Sienkiewicz. Na wychodźstwie powstały też wielkie dzieła polskiej literatury, jak: *Pan Tadeusz* (Paryż), *Dziady* cz. III (Drezno), *Balladyna*, *Kordian* (Genewa), a także większość twórczości Cypriana Kamila Norwida.

Miasto salonów, pracowni malarskich, oper, nocnego życia, ale i nędzarzy, bezimiennych grobów, stanie się stolicą polskiej myśli politycznej, kultury, nauki. Fala emigracyjna była konsekwencją upadku powstania listopadowego, w szczególności zaborczych represji. Poza Francją Polacy osiedli m.in. w Saksonii, Bawarii, Szwajcarii i Anglii. W oczach obcokrajowców na długie dziesięciolecia Polak był synonimem emigranta, powstańca, romantyka, człowieka idei. Polskie zrywy narodowe budziły podziw wielu społeczeństw. „Gen umiłowania wolności” wydosłał się poza granice kraju.

8 XII 1831
**powstanie
Komitetu
Narodowego
Polskiego
w Paryżu**

1832
**utworzenie
Towarzystwa
Demokratycznego
Polskiego**

1834
**ukazuje się
Pan Tadeusz
Adama Mickiewicza**

1838
**założenie
Biblioteki
Polskiej
w Paryżu**

1841
**założenie
polskiej
szkoły dla
chłopców
w paryskim
osiedlu
Batignolles**

WIOSNA LUDÓW

W pierwszej połowie XIX w. w Europie coraz silniej do głosu dochodzić zaczęły nowoczesne tendencje polityczne. Erupcja społecznego niezadowolenia nastąpiła w latach 1848–1849, kiedy to przez wiele europejskich krajów przetoczyła się fala (często krwawych) zrywów rewolucyjnych. Wystąpienia te, nazwane przez historyków Wiosną Ludów, zachwiały w posadach *ancien régime*.

Polacy, mimo, braku własnego państwa, byli ważnymi uczestnikami tych wydarzeń, a romantyczne wezwanie do walki „za wolność naszą i waszą” chyba nigdy nie było bardziej aktualne. Brali udział zarówno w lokalnych konfliktach, jak i w najważniejszych kampaniach tego okresu. Wszak doskonale zdawali sobie sprawę, że dopóki nie runie stary, dynastyczny porządek Europy, odzyskanie przez Polskę niepodległości jest mało realne.

Z. Wierciak, Rynek krakowski 26 kwietnia 1848 r., Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

W wielu krajach potrafiiono docenić waleczność polskich żołnierzy oraz talenty taktyczne dowódców. Polacy walczyli np. we Włoszech o niepodległość Piemontu przeciwko Austrii, a gen. Wojciech Chrzanowski został naczelnym wodzem armii piemonckiej. Uczestniczyli również w powstaniach w Saksonii, Badenii i Palatynacie. Generał Ludwik Mierosławski był naczelnym dowódcą republikanów w powstaniu badeńskim.

Panorama Siedmiogrodzka (fragment), 1897, Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Obraz malowali pod kierunkiem Jana Styki: Tihamer Margitay, Palo Vago, Bela Spanyi, Tadeusz Popiel, Zygmunt Rozwadowski, Michał Wywiórski, Leopold Schönchen

Najbardziej rozstawionym polskim generałem tego okresu był Józef Bem. Znalazł się on w październiku 1848 r. w ogarniętym rewolucją Wiedniu, gdzie stanął na czele powstania i bronił miasta przed atakującymi wojskami cesarskimi. Po upadku wiedeńskiego powstania udał się na Węgry, gdzie został głównodowodzącym armii węgierskiej przeciwko Austrii wspieranej przez wojska rosyjskie. Polacy zmanifestowali wolę walki także podczas kolejnego dużego konfliktu europejskiego – wojny krymskiej (1853–1856). Walczyli w Turcji przeciwko Rosji i marzyli o powrocie z bronią w rękę do Ojczyzny. Niestety, czas jeszcze nie nadszedł.

Panorama Siedmiogrodzka (fragment), 1897, Muzeum Okręgowe w Tarnowie

1843
zakup rezydencji
Hôtel Lambert
przez księcia
Adama Jerzego
Czartoryskiego

1846
wybuch
powstania
krakowskiego

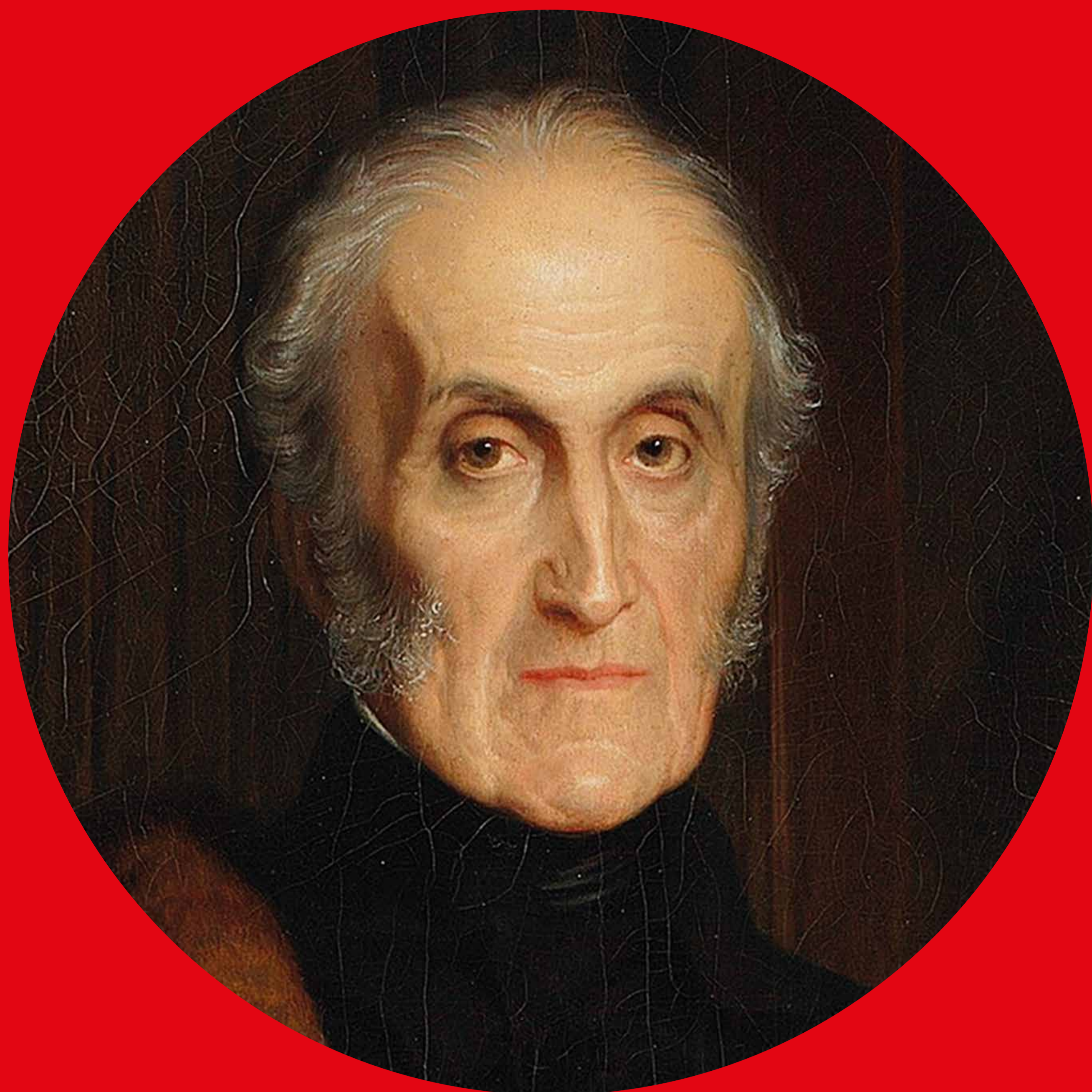
1848–1849
Wiosna
Ludów

1849
śmierć
Fryderyka
Chopina
w Paryżu

1855
śmierć Adama
Mickiewicza
w Konstantynopolu

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

ADAM JERZY CZARTORYSKI

(1770–1861)

Polski arystokrata, mąż stanu, poeta, działacz społeczny. Uważany za jednego z najzdolniejszych dyplomatów swoich czasów. W latach 1804–1806 minister spraw zagranicznych Rosji. Kurator wileńskiego okręgu naukowego, przyczynił się do rozwoju oświaty, rozbudował sieć szkół parafialnych z językiem polskim, a także położył duże zasługi w rozkwicie Uniwersytetu Wileńskiego (w 1824 r. po procesie filomatów i filaretów podał się do dymisji).

Prezes Rządu Narodowego i szef Wydziału Spraw Zagranicznych w powstaniu listopadowym. Założyciel Literary Association of the Friends of Poland (1832), działającej na rzecz mobilizacji brytyjskiej opinii publicznej wokół sprawy polskiej. Ostatecznie osiadł w Paryżu. Przywódca konserwatywnego obozu politycznego Hotel Lambert, podpora i jeden z liderów Wielkiej Emigracji. Współzałożyciel Towarzystwa Historyczno-Literackiego (od 1853 jego dożywotni prezes), Towarzystwa Pomocy Naukowej i Biblioteki Polskiej w Paryżu.

Autor pism politycznych, wierszy, nowatorskiego tomu elegii *Bard polski*, a także monografii *Żywot J. Ursyna Niemcewicza* (1860).

Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

JÓZEF BEM

(1794–1850)

Generał wojsk polskich, węgierskich i tureckich, strateg, artylerzysta, teoretyk wojskowości, jeden z dowódców powstania listopadowego, działacz Wielkiej Emigracji, uczestnik Wiosny Ludów (1848). Od 1810 r. podporucznik artylerii z przydziałem do artylerii konnej Księstwa Warszawskiego, następnie w wojsku Królestwa Polskiego.

Jako inżynier wojskowy przeprowadzał eksperymenty i doświadczenia w Arsenale Królewskim w Warszawie w zakresie broni raketowej. W 1826 r. wydalony z wojska, wykonywał cywilne prace inżynieryjne, wprowadzając innowacyjne rozwiązania, np. maszyny parowe w majątkach Potockich.

W 1831 r. przybył do Warszawy i przystąpił do powstania listopadowego. W trakcie bitwy pod Ostrołką Bem skutecznie osłonił dowodzoną przez siebie artylerią odwrót sił polskich. Za walki w obronie Warszawy został odznaczony Złotym Krzyżem Orderu Virtuti Militari i awansowany na generała brygady. Po upadku powstania Bem udał na emigrację. We Francji związał się z Hotelem Lambert. W 1832 r. był jednym z założycieli Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Podejmował próby stworzenia armii polskiej na emigracji.

W 1848 r. w Wiedniu brał czynny udział w walkach powstańczych Wiosny Ludów. W grudniu 1848 r. został mianowany dowódcą wojsk węgierskich walczących przeciwko władzy cesarskiej. Dzięki zwycięskim bitwom zyskał wielką sławę i uznanie, otrzymał również Krzyż Wielki Orderu Świętego Stefana.

Po upadku powstania węgierskiego Bem ze swoimi podkomendnymi przedostał się w 1849 r. do Turcji, która jako jedyne państwo europejskie nie uznała rozbiorów Polski. Przeszedł na islam, aby móc wstąpić do armii tureckiej. Liczył na udział Polaków w przyszłej wojnie Turcji z Rosją. Odtąd jako Murat Pasza służył w armii tureckiej. Wiedzę i doświadczenia inżynierskie wykorzystał przy projektach regulacyjnych rzek Tygrys i Eufrat. W 1850 r. uruchomił w Aleppo fabrykę prochu i saletry, kierował obroną miasta w czasie powstania Beduinów. Zachorował na malarię azjatycką i zmarł 10 grudnia 1850 r.

Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

JOACHIM LELEWEL

(1786–1861)

Historyk, slawista, numizmatyk, heraldyk, bibliograf, polityk, poliglota. Pozostawił obszerny dorobek naukowy z zakresu dziejów Polski i historii powszechnej, a także metodologii historii, numizmatyki, heraldyki, geografii i kartografii.

W badaniach stosował konsekwentną krytykę źródeł. Procesy dziejowe ujmował całościowo w różnych aspektach (politycznym, społecznym, gospodarczym itd.). Wykłady, które prowadził na uniwersytecie w Wilnie w latach 1815–1824, cieszyły się ogromną popularnością wśród patriotycznej młodzieży, w tym u Adama Mickiewicza.

Zwolennik ustroju republikańskiego, demokratycznego i reform społecznych. Wtajemniczony w spisek, który doprowadził do wybuchu powstania listopadowego, w czasie powstania był członkiem Rady Administracyjnej, Rządu Narodowego Królestwa Polskiego oraz prezesem Towarzystwa Patriotycznego.

Po upadku powstania przebywał na emigracji we Francji, następnie w Belgii. Działacz m.in. Komitetu Narodowego Polskiego i Zjednoczenia Emigracji Polskiej.

W 1847 r. wiceprezes Międzynarodowego Towarzystwa Demokratycznego. Po upadku Wiosny Ludów wycofał się z czynnego życia politycznego. Zmarł w Paryżu.

Przypisywane jest mu autorstwo hasła „za naszą i waszą wolność”, które wypisywano na sztandarach w czasie powstania listopadowego.

Fot. Biblioteka Narodowa

PIOTR ŚCIEGIENNY

(1801–1890)

Działacz patriotyczno-społeczny, ksiądz pochodzący ze stanu chłopskiego. Nawiązał kontakty z ośrodkami niepodległościowymi na emigracji i zorganizował (1842–1844) spisek nazwany później związkiem chłopskim. W latach 1840–1844 na terenie Lubelszczyzny i Kielecczyzny powadził agitację wśród chłopów, m.in. rozpowszechniając tzw. *Złotą księżeczkę*, zawierającą pisma własnego autorstwa, w tym rzekomą bullę papieża Grzegorza XVI do chłopów polskich wzywającą ich do podjęcia zbrojnej walki o cele narodowe (niepodległość Polski) i społeczne (uwłaszczenie).

Planowane na jesień 1844 r. powstanie, którego głównym ośrodkiem miały być Kielce, zostało udaremnione wskutek aresztowania spiskowców. Ściegiennego skazano na karę śmierci, a władze kościelne pozbawiły go godności kapłańskiej. Wyrok śmierci zamieniono na zesłanie na Syberię (1846), gdzie pracował m.in. w kopalniach w okręgu nerczyńskim. Do kraju powrócił w 1871 r. Godność kapłańską odzyskał w 1883 r.

Fot. Biblioteka Narodowa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ